

CUMHURİYET DÖNEMİ RİZE İDARE TARİHİ

Sinan BAŞARAN*

ÖZ

Osmanlı döneminde Trabzon'un bir kazası olan Rize, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra sancak merkezi yapılmış ve 1924'te mutasarrıflıkların vilayetlere dönüştürülmesi çalışmalarının ardından il olmuştur. Vilayet olduğu tarihten günümüze kadar geçen süreçte pek çok idari değişiklik yaşayan Rize'nin kimi zaman sınırları büyümüş kimi zaman küçülmüştür. Sınırlarının en geniş olduğu dönem 1933'te Artvin vilayeti ile birleşip Rize merkezli Çoruh vilayetinin kurulduğu dönemdir. Vilayette çokça ihtiyaç duyulan bucak ve ilçe teşkilatları 1940'lardan sonra peyderpey kurulmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, 1923'ten günümüze kadar ki Rize idari tarihi, idari taksimat açısından ele alınmaktadır. Çalışmada ağırlıklı olarak birinci el kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rize, Çoruh, Lazistan, Hopa, İdari Yönetim.

THE ADMINISTRATIVE HISTORY OF RİZE REPUBLICAN DURING ERA

ABSTRACT

Rize, an accident of Trabzon in the Ottoman period, was made the sanjak center after the Ottoman-Russian War of 1877-1878 and became a province after the work of transforming the mutasarrities into the provinces in 1924. Rize, which has experienced many administrative changes since the time of the province until the day, sometimes the borders have grown and sometimes shrunk. The largest period of its boundaries was the period in 1933 when the province of Coruh merged with the province of Artvin and the center of Rize. After the 1940s, peyderpey was started to be established. In this study, the administrative history of Rize from 1923 to the present day is taken up in terms of administrative division. The study was mainly based on first hand sources.

Keywords: Rize, Coruh, Lazistan, Hopa, administrative management.

* Dr. Öğretim Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, sinan.basaran@erdogan.edu.tr

GİRİŞ

Tarih boyunca farklı milletlere ev sahipliği yapan Rize, 1461 yılında bölgenin fethiyle beraber Osmanlı toprağı olmuştur. Fethedildiğı tarihten 1878'e kadar geçen süreçte Trabzon merkez sancağına bağılı kazalardan birisi durumundadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda yapılan antlaşma gereğı Lazistan Sancağı'nın merkezi olan Batum'un Ruslar'a bırakılması¹ üzerine sancak merkezi geçici olarak Rize'ye taşınmıştır.² Daha sonra 28 Kasım 1878 tarihli Şura-yı Devlet kararıyla geçici olan sancak merkezliğı sürekli hale getirilmiş ve Rize, *Lazistan* adıyla sancak merkezi yapılmıştır.³ İdari yönden meydana gelen bu gelişmenin ardından Rize'nin bir merkez olarak önemi günden güne artmaya başlamıştır.

Sancak olmadan önce Rize; Karadere⁴, Kura-yı Seb'a⁵ ve Mapavri⁶ nahiyelerinden oluşmakta idi.⁷ Sancak olduktan sonra Hopa⁸ ve Atina⁹ kazaları da kendisine bağlanmıştır.¹⁰ Bu dönem Hopa'nın Arhavi ve Atina'nın Hemşin olmak üzere birer nahiyesi vardı.¹¹ Bu şekilde Lazistan sancağı (merkez kaza dışında) iki kaza ve beş nahiyeden oluşmaktaydı. 15 Şubat 1881 tarihli Şura-yı Devlet kararıyla aynı yılın Mart ayından geçerli olmak üzere Of kazası'nın Lazistan'a bağlanması üzerine kaza sayısı üçe çıkmıştır.¹² H. 1305 (1887) tarihli Trabzon Vilayet Salnamesi'ne göre Lazistan merkez kazasının 161 köyü ve 36 mahallesi, Atina'nın 111, Hopa'nın 51 ve Of'un 94 köyü vardı.¹³ 1886 yılında da Arhavi nahiyesine bağılı bir kasaba olan Viçe¹⁴ nahiye yapılmıştır.¹⁵

Of'un katılımıyla Lazistan sınırlarında meydana gelen büyüme sadece sekiz yıl sürmüştür. Of halkının ve Trabzon Vilayet Meclisi'nin ısrarları üzerine 1889 yılı

¹ Muammer Demirel, "Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2009, (40), s. 319.

² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, ŞD. 1830/21, 12 Şevval 1295/9 Ekim 1878.

³ *BOA*, ŞD. 1830/27, 28 Z 1295/23 Aralık 1878.

⁴ Günümüzdeki adı Kalkandere olan Rize'nin ilçesi.

⁵ Günümüzdeki adı İkizdere olan Rize'nin ilçesi.

⁶ Günümüzdeki adı Çayeli olan Rize'nin ilçesi.

⁷ *Trabzon Vilayet Salnamesi*, C. 2, H. 1287/1870, s. 38.

⁸ Diğer bir adı "Kay köyü" dür. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın Nu: 21, Ankara 2006, s. 238; *BOA*, TTD. 387, H. 936/1530.

⁹ Günümüzdeki adı Pazar olan Rize'nin ilçesi.

¹⁰ *BOA*, ŞD. 1830/21, 10 Za 1295/5 Kasım 1878.

¹¹ *Trabzon Vilayet Salnamesi*, C. 11, H. 1296/1879, s. 88-89.

¹² *BOA*, ŞD. 53/2974, 15 Ra 1298/15 Şubat 1881.

¹³ *Trabzon Vilayet Salnamesi*, C. 13, H. 1305/1887, s. 173.

¹⁴ Günümüzdeki adı Fındıklı olan Rize'nin ilçesi.

¹⁵ *BOA*, ŞD. 80/4714, 8 Ca 1303/12 Şubat 1886.

başında Of, yeniden Trabzon Merkez Sancağı'na bağlanmıştır.¹⁶ Lazistan, Meclisin mülhak sancakların bağımsız yapılması çalışmalarının ardından¹⁷ 18 Haziran 1920'de müstakil sancak statüsüne kavuşmuştur.¹⁸

1921'de sancağın sınırlarında yeniden bir genişleme yaşanmıştır. Berlin Antlaşması'yla (3 Mart 1878) Rusya'ya bırakılan Artvin, Ardahan ve Kars bölgesi Moskova Antlaşması'yla (16 Mart 1921) geri alınmıştır. Bu düzenlemenin ardından daha önceden Hopa'nın bir nahiyesi olan Makriyali, yeniden Hopa'ya dâhil edilmiştir. Nahiye sonrasında *Kemalpaşa* adını almıştır.¹⁹

Çalışma, 1923'ten günümüze kadar geçen süreçte Rize idari tarihini idari taksimat açısından ele almaktadır. Dört alt başlık altında hazırlanan çalışmanın ilk üç başlığı anlatım kolaylığı olması açısından CHP, DP ve sonraki iktidarlar dönemi olarak bölümlenmiştir. Konuya dair doğrudan yapılan tek çalışma Orhan Naci AK'ın *Rize Yönetim Tarihi*²⁰ adlı çalışmasıdır. Bunun yanında Rize'ye dair yapılan bazı çalışmalarda bir başlık olarak vilayetin idari tarihine değinilmektedir.²¹ Bahsedilen tüm bu tetkik eserler sınırlı ve kimi hatalı bilgiler içermektedir. Bu eksiklikleri gidermek ve Rize idari tarihine dair mevcut bilgileri daha da zenginleştirmek bu çalışmanın yapılma amacıdır. Bahsedilen bu eksiklikler nedeniyle tetkik kaynaklardan asgari düzeyde faydalanılmış olup çalışma ağırlıklı olarak birinci el kaynaklar üzerinden yürütülmüştür.

1. 1923-1950 DÖNEMİ

Rize'nin 1878'de sancak merkezi yapılmasının ardından bölge, hem Lazistan hem de Rize adıyla anılmaya başlanmıştır. Özellikle resmi yazışmalarda

¹⁶ BOA, DH.MKT. 1583.49, 8 Ca 1306/10 Ocak 1889. Konuyla ilgili ayrıca bk. Hamdi Özdiş, "Vadide İktidar Oyunları: Of'ta Hakimiyet Mücadelesi", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 6 (6), 2015, 59-79.

¹⁷ Konuyla ilgili bk. Murat Küçükkuşurlu, "Türkiye'de Livaların Vilâyete Dönüştürülmesi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2009, (10), s. 24.

¹⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30.18.1.1/1.4.5, 18 Haziran 1336/18 Haziran 1920.

¹⁹ Nurşen Gök, "Artvin Livası'nın Anavatan'a Katılışı Sırasındaki Durumuna İlişkin Belgeler" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs 2008, (41), s. 90; *BCA*, 30.18.1.1/4.38.8, 26 Kasım 1921.

²⁰ Orhan Naci Ak, *Rize'nin Yönetim Tarihi*, No: 3, Çınar Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Rize 2008.

²¹ Rize idari tarihine dair bilgi için bk. Abdullah Taymas, *Yeşil Rize ve İli*, Doğu Matbaası, Ankara 1950; *1967 Rize İl Yıllığı*, Önder Matbaa, Ankara 1968; İbrahim İspir, *Rize İli Yakın Çevre İncelemeleri*, No:2, Türkiyem Yayınları, Ankara 1969; *1973 Rize İl Yıllığı*, Tisa Matbaası, (t.y.); Ali Taşpınar, *Rize Tarihi*, Rize Ticaret Borsası, Rize 2004; Engin Çağdaş Bulut, *Doğu Karadeniz Bölgesinin İdari Tarihi (1923-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013;

her iki adın kullanımından doğan karışıklıktan ve yöre halkının ağırlıklı Rize adını kullanmasından ötürü 1923 yılı Kasım ayı sonlarında Mecliste yapılan görüşmeler neticesinde sancağın adı Rize olarak belirlendi.²²

Mutasarrıflıkların vilayete dönüştürülmesi çalışmalarının²³ ardından Rize, 20 Nisan 1924 tarihinde vilayet olmuştur.²⁴ Vilayet olduğunda Rize (merkez kaza dışında), Hopa ve Atina kazaları ile bunlara bağlı sekiz nahiyeden oluşmaktaydı. Karadere, Kura-yı Seb'a ve Mapavri nahiyeleri Merkez kazaya; Ardeşen ve Hemşin nahiyeleri Atina kazasına; Viçe, Arhavi ve Kemalpaşa nahiyeleri Hopa kazasına bağlıydı. 1926'da Merkez kaza 32 mahalle ve 169 köyden oluşuyordu. Bunun 32 mahalle ve 84 köyü merkez nahiyeye, 33 köyü Mapavri'ye, 23 köyü Karadere'ye ve 27 köyü Kura-yı Seb'a'ya bağlıydı.²⁵ Atina kazası; Merkez 43, Ardeşen 25 ve Hemşin 33 olmak üzere toplam 101 köye, Hopa kazası; Merkez 17, Arhavi 26, Viçe 17 ve Kemalpaşa 19 olmak üzere toplam 79 köye sahipti. Bu haliyle vilayet; (merkez kaza hariç) 2 kaza, 8 nahiyeye, 32 mahalle ve 349 köyden oluşuyordu.²⁶ 1928'de vilayetin yüzölçümü 4.590 km² idi.²⁷

1930 yılında vilayetin idari yapısında bazı yeni düzenlemelere gidildi. Vilayetin coğrafi durumunun çok engebeli olması, bu nedenle köylerin ve köylerdeki evlerin dağınık bir durumda bulunması ve birçoğunun mevcut nahiyeye merkezlerine uzak mesafede olmaları gibi sebeplerden ötürü mevcut nahiyeler ihtiyaçları giderememekteydi. Halk, resmi işlerini takip için günlerce

²² BCA, 030.11.1/1.5.7, 26 Teşrin-i Sâni 1339/26 Kasım 1923. Lazistan adının Rize olarak değiştirilmesi hususundaki ilk teklif ismin değiştirilmesinden 11 ay önce Çorum Mebusu Haşim Bey tarafından Meclis'e sunulmuştur. Haşim Bey, gerekçe olarak Lazistan adının, Gürcistan, Türkistan, Arabistan gibi büyük bir alanı çağrıştırdığını ama gerçekte böyle olmadığını ayrıca bu ismin ağırlıklı Türk olan bölge halkının sadece Lazlardan oluşuyormuş gibi gösterdiğini ve ilerde dış güçlerin Kürdistan gibi birde Lazistan sıkıntısı çıkarmaya çalışabileceklerini belirtmiştir. Ancak önerisi reddedilmiştir. *TBMM Zabıt Ceridesi (ZC)*, Dönem 1, C. 27, Birleşim 181, 27 Kanûn-ı Sâni 1339/ 27 Ocak 1923., s. 6-7; Bulut, *a.g.e.*, s.55.

²³ İstikbal, Sayı: 1039, 15 Teşrinievvel 1339/15 Ekim 1923; Küçükkuşurlu, *a.g.m.*, s. 26-38.

²⁴ "Rize", *Yurt Ansiklopedisi*, C.9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982-1983, s. 6362.

²⁵ Aslında toplam 167 yapmaktadır. Ancak kaynaktaki bu sayı 169 olarak belirtilmiştir. Hangi sayının doğru olduğu tespit edilemediğinden her iki sayı olduğu gibi verilmiştir. Bk. *Devlet Salnamesi (DS) 1926-1927*, t.y., s. 876. Sonraki iki dönem yayımlanan devlet yıllıklarında bu sayı 179 olarak belirtilmiş olup, büyük ihtimalle yanlış aktarılmıştır. Bk. *Devlet Salnamesi (DS) 1927-1928*, t.y., s. 902; *Devlet Yıllığı 1928-1929*, İstanbul 1929, s. 508.

²⁶ Kaynaktaki sadece merkez ilçeye bağlı mahalleler verilmişken diğer ilçelerde mevcut mahallelerden bahsedilmemiştir. *DS 1926-1927*, t.y., s. 876.

²⁷ *Rize*, Sayı: 45, 23 Haziran 1932; Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (BiUM), *Ehsabi Yıllığı*, Yayın No: 4, C. 1, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1928, s. 29.

yollarda kalıyordu.²⁸ Gerek bu sebepler gerekse idari ve güvenlik nedenlerinden ötürü Merkez kazaya yeni nahiyeler eklenmesine karar verildi. 28 Eylül 1930'da Cumhurbaşkanı'nın onayıyla birlikte İyidere ve *Gündoğdu* adıyla iki yeni nahiye daha kuruldu.²⁹ 1932 yılına gelindiğinde vilayet; 2 kaza, 10 nahiye, 36 mahalle ve 345 köyden oluşuyordu. Köy ve mahallelerin dağılımı şu şekildeydi:

Merkez kaza, 32 mahalle ve 68 köy. Merkeze bağlı nahiyelerden; İyidere 13, Gündoğdu 20, Karadere 20, Kura-yı Seb'a 32 ve Mapavri 23 köy. Pazar³⁰ kaza merkezi bir mahalle ve 44 köy³¹. Nahiyelerinden Ardeşen 26 ve Hemşin 30 köy. Hopa kaza merkezi üç mahalle ve 13 köy. Nahiyelerinden Arhavi 28, Kemalpaşa 9 ve Viçe 19 köy.³²

1933 yılında vilayetin sınırlarında ve idari yapılanmasında önemli bir gelişme yaşandı. TBMM, daha çok geliri giderini karşılamayan ve gelişmeye açık olmayan bazı vilayetleri, yakınındaki vilayetle birleştirme kararı aldı. Konuya dair 19 Mart 1933 günü Meclis'te yapılan görüşmelerde ele alınan vilayetlerden ikisi Artvin ve Rize'dir. Artvin, nüfusu Rize'den daha az ve yıllık geliri giderini karşılamayan küçük bir vilayetti.³³ Konumu nedeniyle de gelişmeye açık değildi. Rize, Artvin'den daha iyi olmakla birlikte aynı sorunlar onun için de geçerliydi. Dolayısıyla bazı vilâyetlerin ilgası ve bazılarının birleştirilmesine ilişkin Meclis'te yapılan görüşmeler neticesinde Artvin ve Rize'nin birleştirilmesine karar verildi.³⁴ 1 Haziran 1933 tarihinden geçerli olmak üzere bu iki vilayet Çoruh adıyla yeni bir vilayete dönüştürüldü. Yüzölçümü 8.830 km² olan vilayetin merkezi Rize seçildi.³⁵ Vilayet; (merkez kaza olan Rize dışında) Hopa, Pazar, Artvin, Borçka ve Şavşat

²⁸ BCA, 30.11.1/58.28.3, 13 Eylül 1930.

²⁹ BCA, 30.11.1/58.28.3, 28 Eylül 1930.

³⁰ Atina kazasının adı, İçişleri Bakanlığı'nın 17.10.1928 tarih ve 4948 No'lu genelgesiyle Pazar olarak değiştirilmiştir. Dahiliye Vekâleti, "Tamimler", İdare, 1 (7), Teşrin evvel 1928, s. 10.

³¹ Bu köylerden biri olan Bubleiyisüfla (Buleb-i Süfla), aynı yıl (1932) Pazar belediye sınırlarına dâhil edilecektir ve Pazar'daki toplam köy sayısı 43'e düşecektir. Bk. BCA, 30.11.1/69.70.13, 6 Mart 1932.

³² Rize, Sayı: 44, 16 Haziran 1932.

³³ Artvin'in merkez nüfusu 2.900 ve toplam nüfusu 89.630'du. Yüzölçümü 5.400 km²'ydi (Başka bir kaynaktan yüzölçümü 4.240 km² olarak belirtilmektedir. Bk. Çoruh, Sayı: 94, 1 Haziran 1933. 1932 yılı yıllık geliri 443.456 lira, gideri ise 497.777 liraydı. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c015/tbmm04015054ss0174.pdf>, (erişim tarihi 15 Ocak 2017).

³⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c015/tbmm04015054ss0174.pdf>, (erişim tarihi 15 Ocak 2017).

³⁵ 20.05.1933 tarih ve 2197 Sayılı Bazı Vilâyetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesine İlişkin Kanun, *Resmî Gazete*, Sayı: 2411, 27 Mayıs 1933; Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), *20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı Çoruh Vilayeti*, C. 15, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1935, s.5

olmak üzere 5 kaza,³⁶ 18 nahiye ve 510 köyden oluşuyordu.³⁷ Köy ve nahiyelerin kazalara göre dağılımı şu şekilde gerçekleşti:³⁸

Tablo 1. 1935 Yılı Çoruh Vilayeti İdari Taksimatı

Kazalar	Nahiyeler	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısı	Kazalar	Nahiyeler	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısı
Rize (Merkez Kaza)	Merkez	66	180	Pazar	Merkez	43	99
	Gündoğdu	18			Ardeşen	26	
	İkizdere ³⁹	32			Hemşin	30	
	İyidere	12		Şavşat	Merkez	23	55
	Karadere	20			İmerhav	15	
	Mapavri	32			Merya	17	
Artvin	Merkez	14	78	Hopa	Merkez	13	72
	Ardanuç	48			Arhavi	30	
	Berta	6			Kemalpaşa	11	
	Sırya	10			Viçe	18	
Borçka	Merkez	11	26				
	Maçahel	6					
	Muradit (Maradit)	3					
	Murgul	6					

Rize halkını memnun eden bu yeni idari yapılanma⁴⁰ fazla uzun sürmedi. Artvin'in özellikle de Borçka ve Şavşat'ın, Rize'ye uzak oluşları, bölge insanının resmi işlemler için ciddi zorluklarla karşılaşmasına neden oldu. Ayrıca Artvin'de ticari ve sosyal hayat sönmeye, halk iyice fakirleşmeye başladı.⁴¹ Vilayetlerin birleştirilmesinde beklenen faydadan ziyade sıkıntı meydana gelmesi ve Artvin yöresi halkının da yoğun talepleri neticesinde 4 Ocak 1936 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararın ardından Vilayet; Rize ve Çoruh (Artvin)⁴² adıyla tekrar iki ayrı

³⁶ Aynı kanunla Artvin'e bağlı olan Yusufeli ilçesi Erzurum'a bağlanmıştır. Bk. 2197 Sayılı Bazı Vilâyetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesine İlişkin Kanun, *Resmî Gazete*, Sayı: 2411, 27 Mayıs 1933.

³⁷ Köy isimleri için bk. BİGD, *1935 Genel Nüfus Sayımı*, s. 7-15.

³⁸ BİGD, (1935) Genel Nüfus Sayımı, s. 6.

³⁹ 1935 yılında Haziran ayında Nahiye Müdürü'nün teklifi üzerine vilayet idare heyetince verilen kararla, Kura-yı Seb'a'nın merkezi olan Çağrankaya'nın iki dere arasında bulunmasından ötürü nahiyeye "İkizdere" adı verilmiştir. Çoruh, Sayı: 197, 13 Haziran 1935.

⁴⁰ *Rize*, Sayı: 93, 25 Mayıs 1933.

⁴¹ *BCA*, 30.10/65.434.4, 20 Temmuz 1936.

⁴² Artvin'in adı Çoruh olarak değiştirildi.

vilayete dönüştürüldü.⁴³

Vilayetlerin yeniden ayrılması Rize açısından önemli bir olumsuzluk doğurdu. Çünkü her iki vilayet birleşmeden önceki sınırlarına göre ayrılmadı. Öncesinde Rize'nin kazası olan Hopa, Çoruh'a bırakıldı.⁴⁴ Böylece birleşme öncesinde 4.590 km² olan Rize'nin yüzölçümü bu paylaşımın ardından 3.515 km²'ye geriledi.⁴⁵ Çoruh'un gelirlerinin giderlerini karşılamaması nedeniyle Hopa'nın bu vilayete bağlandığı anlaşılmaktadır.⁴⁶ Ancak bu sefer Rize, sadece Pazar kazasıyla sınırlı kaldı.⁴⁷ Hopa'nın ayrılmasıyla Rize'ye bağlı hem nahiye sayısında hem de köy sayısında önemli bir düşüş yaşandı. Rize'deki nahiye sayısı 7'ye, köy sayısı 271'e geriledi. Köylerin nahiyelere göre dağılımı şu şekildedir:

Merkez kazaya bağlı köy sayısı; Merkez nahiye 69, Gündoğdu 20, İkizdere 28, İyidere 12, Karadere 20 ve Mapavri 23 olmak üzere toplam 172. Pazar'a bağlı köy sayısı; Merkez nahiye 43, Ardeşen 26 ve Hemşin 30 olmak üzere toplam 99.⁴⁸

Vilayetin bu denli küçülmesi gelirlerinde önemli bir düşüşü beraberinde getirdi. Çoruh'un gelirleri artırılırken bu sefer Rize'de maddi sıkıntılar çekilmeye başlandı.⁴⁹ Örneğin; 1939 yılında Rize Hususi Muhasebesinin geliri 205.396 liraydı. Bu paranın 172.667 lirası zorunlu masraflara aitti. Geriye kalan 32.729 liradan şehirdeki işçi ücretleri için gerekli olan 29.371 lira çıkarıldıktan sonra mahallî imar işlerine 3.358 lira kalmaktaydı.⁵⁰ Neticede vilâyetin eski borçlarının

⁴³ 25.12.1935 tarih ve 2885 Sayılı Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilâyet Teşkiline ve Bunlarla Otuz İki Nahiyeye Ait Kadrolara İlişkin Kanun, *Resmî Gazete*, Sayı: 3197, 4 Ocak 1936; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c007/tbmm05007021ss0057.pdf>, (erişim tarihi 13 Kasım 2016). Çoruh vilâyetinin adı 25 Şubat 1956 tarihinde tekrar Artvin olarak değiştirilmiştir. Bk. 17.2.1956 tarih ve 6668 Sayılı Çoruh Vilâyeti adının (Artvin) Olarak Değiştirilmesi Hakkında Kanun, *Resmî Gazete*, Sayı: 9243, 25 Şubat 1956.

⁴⁴ Bu yeni idari taksimatta Çoruh Vilayeti, merkez ilçesi dışında, Hopa, Şavşat, Borçka ve Yusufeli olmak üzere dört ilçeye sahip oldu. 2885 Sayılı Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilâyet Teşkiline ve Bunlarla Otuz İki Nahiyeye Ait Kadrolara İlişkin Kanun, *Resmî Gazete*, Sayı: 3197, 4 Ocak 1936.

⁴⁵ BİGD, *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı*, (t.y.), s. XXI.

⁴⁶ Günümüzde Rize'ye bağlı olan Fındıklı ilçesi de bu dönem Hopa'nın bir bucağı olarak Çoruh vilayeti sınırları içerisinde yer aldı.

⁴⁷ 1937 yılında Cumhuriyet gazetesinde Rize'de Ozanlar (Mapavri) diye ikinci bir kaza kurulacağı haberi yapılmışsa da bu idari değişim ancak 1944'te gerçekleşecektir. Cumhuriyet, Sayı: 4567, 29 İnkincânun 1937.

⁴⁸ BİGD, *1940 Genel Nüfus Sayımı*, s. 525.

⁴⁹ BCA, 30.10.70/463.23, 24 Nisan 1936.

⁵⁰ Mülkiye Müfettişi Hayri Orhan aracılığıyla mahallinde yaptırılan teftişte, bütçe darlığı dolayısıyla bütün vilâyet dâhilinde 61 öğretmen istihdam edilebildiği ve evvelce yapılmış olan sahil şosesinden başkade yolun bulunmadığı belirtilmektedir. Bk. *CHP 1940 Kongre Dilekleri*, CHP Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara (t.y.), s.580.

da ödenmekte olması itibariyle ilin gelirini arttırmak için Trabzon'un Of kazasının Rize'ye verilmesinin uygun olacağı kanaatine varıldı. Ayrıca Of kazası Rize'ye daha yakındı ve her iki tarafın köy arazileri de birbirine karıştı.⁵¹ Nitekim CHP Rize İl Kongre dileklerine bakıldığında Rize halkının Of'un Rize'ye bağlanması hususunda pek çok talebinin olduğu da görülmektedir.⁵² Tüm bunları değerlendiren Bakanlık, Of'un Rize'ye bağlanmasını uygun gördü. Ancak II. Dünya Savaşı'nda oluşan şartlar nedeniyle bu birleşme ileriki bir tarihe bırakıldı.⁵³ Fakat karar, sonraki yıllarda da uygulanamadı.

Rize, küçük bir vilayet olmasına karşın yukarıda da belirtildiği gibi özellikle dağlık bir alan oluşu, dönemin şartları itibariyle ulaşım imkânlarının gelişmemiş olması ve nüfusun ağırlıklı köylerde yaşıyor olması gibi etkenlerden ötürü halkın resmi işlemler için kaza ve nahiyelere gitmesi hep büyük sıkıntılara neden olmuştur. Bu da bazı nahiyelerin kazaya ya da tam teşekküllü nahiyeye çevrilmeleri yönünde yoğun bir talebi beraberinde getirmiştir.⁵⁴ Daha çok İkizdere, Hemşin, Ardeşen gibi uzak nahiyelerde yaşayanların bu yönde yoğun bir talebi vardı. Çünkü en basit devlet dairesi işlemleri için bile vilayete gitmeleri gerekmektedir. Örneğin, İkizdere'nin merkeze uzaklığı 64 kilometre ve yine İkizdere'ye bağlı bazı köylerin nahiyeye merkezine uzaklığı 60 km idi. Bir vatandaşın nüfus kâğıdı almak, tapu ya da mahkeme işlemleri için Rize'ye gitmesi, ulaşımındaki yol ve araç sıkıntıları da eklenince ciddi bir külfete dönüşmekteydi.⁵⁵

1940 yılında, 28 köylü ve 26.320 nüfuslu İkizdere'nin kaza olma talebi, yeterli nüfusu olmadığı ve çevresinin dağlık olması nedeniyle komşu nahiyeye ya da kazalardan da buraya köy eklemesi yapılamayacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. Tam teşkilatlı nahiyeye talebinin hazırlanmakta olan kanun layihasında dikkate

⁵¹ *CHP 1940 Kongre Dilekleri*, s.580; *Rize*, Sayı: 337, 26 Mart 1938. Of ve İkizdere ilçelerinin arazi karışıklığından kaynaklanan anlaşmazlıkları zaman zaman resmi kurumlara yansımıştır. 1954'te İçişleri Bakanlığı'na yansıyan bu anlaşmazlıklardan biri için bk. *BCA*, 30.11.1/ 244.11.8, 29 Mart 1954.

⁵² Taleplerle ilgili bk. *CHP 1936 İl Kongreleri*, 1937, s.349; *CHP Büyük Kurultayına Sunulan Vilâyet Kongreleri Dilekleri Hulasası*, Ankara 1939, s. 17; *CHP 1940 Kongre Dilekleri*, s.579-581;

⁵³ *CHP 1940 Kongre Dilekleri*, s.581.

⁵⁴ CHP il kongrelerinde dile getirilen dileklere ya da Rize ile ilgili CHP müfettiş raporlarına bakıldığında halkın bu yönde pek çok talebi olduğu görülür. Bk. *CHP 1936 İl Kongreleri*, s.349; *CHP Büyük Kurultayına Sunulan Vilâyet Kongreleri Dilekleri Hulasası*, s. 18-61; *CHP 1940 Kongre Dilekleri*, s.579-587; *BCA*, 490.01/496.1999.2, 25 Aralık 1932; *BCA*, 490.01/698.375.1, 31 Aralık 1932; *BCA*, 490.01/699.376.1, 31 Aralık 1940; *BCA*, 490.01/512.2057.1, 9 Haziran 1942; *BCA*, 490.01/699.376.1, 31 Aralık 1940.

⁵⁵ *BCA*, 490.01/698.375.1, 31 Aralık 1932; *BCA*, 490.01/699.379.1, 19 Eylül 1943.

alınacağı bildirilmiştir.⁵⁶ Genel Merkez, Karadere ve Mapavri halkının aynı sıkıntılardan muzdarip olmasını haklı görmüş, onların da tam teşekküllü nahiyeye çevrilme taleplerini, hazırlanan kanun layihasında dikkate alacağını belirtmiştir. Yine Derepazarı köyünün İsmet Paşa adıyla nahiyeye dönüştürülmesi talebi haklı bulunmakla birlikte bütçe elvermediğinden bu düzenleme de sonraya bırakılmıştır.⁵⁷ Temelde bütçe sıkıntısı yüzünden bu taleplerin uzun bir süre gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

Bu yönde önemli bir gelişme, 1941 yılında merkez kazaya bağlı Ulucami merkezli *Güneysu* adıyla yeni bir nahiyeye kurulmasına dair çıkan karardır. Kararın 23 Ağustos 1941'de Resmi Gazete'de yayımlanmasının ardından 11 köyden oluşan Güneysu nahiyesi kuruldu. Nahiyeye bağlanan köyler şunlardır: Ulucami (nahiyeye merkezi), Adacami, Dumankaya, Gürgen, İslahiye, Kibledağı, Kiremitköy, Küçükcamı, Pazarköy, Tepebaşı ve Zencirliköprü.⁵⁸

1944'de gelindiğinde vilayetin idari taksimatında önemli bir başka gelişme yaşandı. Bu gelişme vilayetin ikinci kazası olacak olan Çayeli'nin kurulmasıdır. Rize merkeze bağlı Yenipazar merkezli⁵⁹ Mapavri bucağının adı 25 Ocak 1944 tarihinde Çaybaşı olarak değiştirilmişti.⁶⁰ Çaybaşı bucağının konumu itibarıyla iktisadi faaliyetinin gün geçtikçe yoğunlaşması, bölge halkının resmi işlemlerinin çokluğu, halkın nahiyenin kaza olması yönündeki yoğun talebi ve Rize'nin bu yöndeki yükünün hafifletilmesi gibi nedenlerden ötürü, nahiyeye lağvedilerek yerine 1 Eylül 1944'ten geçerli olmak üzere Çaybaşı merkezli Çayeli kazası kuruldu.⁶¹ Rize merkez kazaya bağlı Gündoğdu nahiyesi ile yine Çayeli ile birlikte aynı kararlar kurulan Kaptanpaşa nahiyesi Çayeli'ne bağlandı. İlçeye bağlanan köy

⁵⁶ *CHP 1940 Kongre Dilekleri*, s.581.

⁵⁷ *BCA*, 490.01/506.2033.3, 28 Haziran 1939.

⁵⁸ *BCA*, 030.11.1/ 148.22.20, 18 Ağustos 1941; *Resmi Gazete*, Sayı: 4894, 23 Ağustos 1941; *Rize*, Sayı: 312, 6 Eylül 1941.

⁵⁹ *DS 1926-1927*, s.876.

⁶⁰ *Resmi Gazete*, Sayı: 5623, 7 Şubat 1944; *BCA*, 30.18.1.2./104.9.1, 25 Ocak 1944.

⁶¹ 02.08.1944 tarih ve 4642 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı:5777, 8 Ağustos 1944; 4642 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 5800, 5 Eylül 1944; *BCA*, 030.11.1/ 169.23.14, 19 Ağustos 1944; Özgül Yayınları Kurulu, İlimiz Rize, Özgül Yayınları, Isparta (t.y.), s. 75; TBMM, "Yeniden 16 kaza teşkiline dair kanun lâyihası ve Dahiliye ve Bütçe Encümenleri mazbataları (Esas No) 1/296", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c012/tbmm07012086ss0217.pdf>, (erişim tarihi 15 Ocak 2017). Orhan Naci Ak, "Rize'nin Yönetim Tarihi" adlı kitabında, Çayeli'nin, *Mapavri* adıyla (H.) 1093 (M.) 1682 tarihli bir belgede kaza merkezi olarak gösterildiğini ancak ne zaman kaza merkezi olduğu ve bu durumun hangi tarihe kadar devam ettiği konusunda bir bilgi bulunmadığını belirtmektedir. Bk. Ak, a.g.e. s. 65.

ve mahalleler şunlardır:

Çayeli merkeze bağlı köyler; Aşıklar, Beyazsu, Çilingir, Haramtepe, İncesirt, Madenköy, Musadağı, Sabuncular, Sarısu, Sefalı, Sirt, Yanıkdağ ve Yamaç.⁶²

Gündoğdu nahiyesine bağlanan köyler; Hamidiye (nahiye merkezi), Akpınar, Altıntaş, Armutlu, Balıkçılar, Beşikçiler, Bozukkale,⁶³ Büyükköy, Dağınıksu, Demirhisar, Derecik, Gürgenli, Karaağaç, Ketenli, Pekmezli, Söğütlü, Taşpınar, Taşlık, Taşlıdere ve Veliköy.

Kaptanpaşa nahiyesine bağlanan köyler; Kaptanpaşa (nahiye merkezi), Buzlupınar, Çataldere, Çukurluhoca, İncesu, Ormancık, Uzundere, Yenice ve Yeşiltepe.

Çayeli merkeze bağlı mahalleler; Eskipazar, Büyüктаşhane, Çataklıhoca, Caferpaşa, Şairler, Kesmetaş, Küçükaşhane, Limanköy, Yaka ve Yenipazar.⁶⁴

Çayeli kazasının kurulmasıyla şehrin doğu kısmında idari yönde bir rahatlama sağlanmıştır. Ancak bu yönde çekilen bir başka sıkıntı şehrin güneybatı kısmında yer alan İkindere-Güneyce bölgesiydi. 1945 yılında Rize Merkez ilçe⁶⁵ 176 köy ve 6 bucaktan oluşmaktaydı. İkindere bucağında, Rize'ye 50-125 km uzaklıkta olan köyler vardı ve bölge nüfusu oldukça kalabalıktı. Merkez ilçenin işlerini azaltmak, şehrin bu bölgesinde ilçe olmamasından kaynaklı çekilen güçlükleri gidermek, bölgenin çeşitli kalkınma hareketlerini kuvvetli bir otorite ile yakından denetlemek ve desteklemek için önceden İkindere'ye bağlı bir köy olan Güneyce⁶⁶, 1 Ağustos 1945'ten geçerli olmak üzere ilçe haline getirildi ve İkindere bucağı bu ilçeye bağlandı.⁶⁷ İlçe merkez bucağı olan Güneyce'ye yine daha önce İkindere'ye bağlı olan Şimşirli ve Cevizlik köyleri ile Karadere'ye bağlı olan Kayabaşı, Çayırılı ve Yokuşlu köyleri eklendi. Güneyce'nin tek bucağı olan İkindere'ye bağlı olan

⁶² Sabuncular köyü, 2 Ocak 1956 tarihinde Çayeli belediye sınırları içerisinde dâhil edilecektir. *Resmi Gazete*, Sayı: 9196, 2 Ocak 1956.

⁶³ 1950'lerin sonunda adı *Bozkale* olarak değiştirilecektir. Dahiliye Vekâleti, *Rize Vilâyeti*, Sayı: 2, Harita Umum Müdürlüğü Basımevi, 1959, s. 7.

⁶⁴ 4642 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 5800, 5 Eylül 1944.

⁶⁵ 10 Ocak 1945 tarihinde TBMM'de kabul edilen 4695 sayılı yasayla, 1924 Anayasası'nın dilinin anlama bağı kalınarak değiştirilmesi çalışmalarının ardından *kaza* yerine *ilçe* ve *nahiye* yerine *bucak* kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Yücel Karlıklı, "1945 Anayasası ve Türk Hukuk Diline Katkısı", *İdare Hukuku ve İlimler Dergisi*, 2000, 13 (1), s. 220.

⁶⁶ Güneyce, 1935 yılına kadar *Hacıseyh* adıyla Kura-yı Seb'a bucağının bir köyüydü. Nahiye Müdürü'nün teklifi ve İl İdare Kurulu'nun kararıyla 1935 yılı Haziran ayında Güneyce adını almıştır. Çoruh, Sayı: 197, 13 Haziran 1935.

⁶⁷ 25 Haziran 1945 tarih ve 4769 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 6047, 3 Temmuz 1945; *TBMM Tutanak Dergisi (TD)*, D. 7, C. 18, B. 78, 25 Haziran 1945, s. 424.

köyler şunlardır: Çağrankaya (bucak merkezi), Ayvalık, Bayırköy, Ballıköy, Cimilbaş, Cimilpaşa,⁶⁸ Çamlık, Çataltepe, Demirkapı, Dereköy, Diktaş, Eskice, Gölyayla, İlice (İlica), İşkencedere, Kirazlı, Köseli, Meşeköy, Rüzgârlı, Sivrikaya, Tozköy, Tulumpınar, Yağcılar, Yerelma ve Yetimhoca.⁶⁹ 1946 yılına gelindiğinde Güneyce'de yer alan mahalleler; Çarşı, Kızıltepe, Köprübaşı, Kurtuluş ve Yeşiltepe'dir.⁷⁰ Güneyce ilçesinin kurulmasıyla Rize merkeze bağlı olan köy sayısı 176'dan⁷¹ 147'ye düştü.

Merkeze bağlı kurulan bir başka bucak Derepazarı'dır. Derepazarı bölgesindeki köylerin idare, güvenlik ve kalkınma hareketlerinin takibinde ve denetlemesinde karşılaşılan güçlükleri önlemek, ilerleme ve genişleme çabalarını desteklemek amacıyla bölgede bir bucak kurulmasına karar verildi.⁷² 20 Nisan 1946 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararlar Merkez ilçeye bağlı bir köy olan Derepazarı merkezli yeni bir bucak kuruldu.⁷³ Derepazarı'nın deniz kıyısında ve Trabzon-Rize yolu üzerinde olması, küçük de olsa hareketli bir limana sahip olması bakımından her surette gelişmeye elverişli bir yerde bulunması ayrıca bucak merkezi olmaya haiz diğer unsurları taşıması bucak merkezi seçilmesinin nedenleridir.⁷⁴ Bucağa, merkez köy dışında Alipaşa,⁷⁵ Bahaeddinpaşa, Çakmakçılar, Çeşme, Çukulu, Eriklimanı, Fıçıcılar, Kirazcağı, Lazkoz, Maltepe, Sandıktaş, Sarıyer, Subaşı, Tersane, Uzunkaya ve Yanıktaş olmak üzere 16 köy bağlandı.⁷⁶ 1947 yılında Rize merkeze bağlı olan Handemoğlu⁷⁷ köyü de bu yeni bucağın sınırlarına dâhil edildi.⁷⁸

1947 yılı itibarıyla Rize'deki idari durum aşağıda belirtildiği gibidir:⁷⁹

⁶⁸ Asıl adı Paşaköy'dür. Paşaköy, Cimil'in bir mahallesi olduğu için Cimilpaşa olarak da adlandırılmıştır. Cimil bölgesi, 1276 yılında Hemşin'den alınıp kurulan Kuraiseba'ya bağlanmıştır. BOA, I.MVL. 420/18419, 8 Muharrem 1276/7 Ağustos 1859.

⁶⁹ BCA, 30.11.1.0/ 176.18.7, 12 Temmuz 1945; 4769 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 6073, 2 Ağustos 1945.

⁷⁰ BCA, 490.01/182.728.1, 25 Aralık 1946.

⁷¹ TBMM, "Yeniden 9 ilçe kurulmasına dair kanun tasarısı ve İçişleri ve Bütçe Komisyonları raporları (Esas No) 1/44", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c018/tbmm07018078ss0139.pdf>, (erişim tarihi 15 Ocak 2017).

⁷² BCA, 30.11.1/182.12.15, 1 Nisan 1946.

⁷³ 4869 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 6288, 20 Nisan 1946.

⁷⁴ BCA, 30.11.1/182.12.15, 1 Nisan 1946.

⁷⁵ Bu köy, sonraki yıllar Rize merkez ilçeye bağlanacaktır. Bk. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (BDİE), *12.10.1980 Genel Nüfus Sayımı Rize*, Yayın No: 990-28, DİE Matbaası, Ankara 1983, s. 7.

⁷⁶ 4869 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 6288, 20 Nisan 1946.

⁷⁷ 1950'lerin sonunda adı *Bürücek* olarak değiştirilecektir. Dahiliye Vekâleti, *Rize Vilâyeti*, s. 6

⁷⁸ *Resmi Gazete*, Sayı: 6584, 16 Nisan 1947.

⁷⁹ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM), *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, (t.y.), s.498; BİUM, *22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı*, Yayın No: 359, Ankara 1954, s. 315-319. Kaynakta sayıya dâhil edilen merkez köyler tabloda belirtilmemiştir.

Tablo 2. 1947 Yılı Rize Vilayeti İdari Taksimatı

İlçeler	Bucaklar	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısı	İlçeler	Bucaklar	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısı
Rize (Merkez İlçe)	Merkez	38	92	Çayeli	Merkez	13	40
	Derepazarı	17			Gündoğdu	19	
	Güneysu	10			Kaptanpaşa	8	
	İyidere	11		Pazar	Merkez	43	97
	Karadere	16			Ardeşen	25	
Güneyce	Merkez	5	29		Hemşin	29	
	İkizdere	24					

1951'e kadar da bu tablo değişmeyecektir.

2. 1950-1960 DÖNEMİ

DP yönetimine denk gelen bu dönemde, Rize idari yapısında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerdeki önemli bir etken, çay tarımının yaygınlaşmasıyla birlikte nüfusta meydana gelen hareketliliklerdir. Vilayetteki nüfus artış oranının resmi olarak en yoğun olduğu yıllar bu döneme denk gelir.⁸⁰

İlk olarak 1951'de Gündoğdu bucağının ve ona bağlı köylerin idari durumunda değişiklik yapıldı. Çayeli'ye Gündoğdu bucağından daha yakın olan bucağın Altıntaş, Armutlu, Beşikçiler, Büyükköy, Demirhisar, Derecik, Gürgenli ve Karaağaç köyleri tüm faaliyetlerini Çayeli ile görürken; geriye kalan Akpınar, Balıkçılar, Bozukkale, Dağınksu, Hamidiye, Ketenli, Söğütlü, Taşlık, Taşlıdere, Taşpınar, Pekmezli ve Veliköy köyleri ile Gündoğdu bucak merkezi Rize'ye yakın olması nedeniyle ekonomik ve günlük faaliyetlerini Rize'den görmekte ve yalnız idari işlemler için Çayeli'ne gitmekteydiler. Bu da hayli zaman kaybına ve zorluğa

⁸⁰ Rize'nin nüfus artış oranı ortalaması 1927-1945 arası % 1,08 iken, 1945-1950 arası % 10,85, 1950-1960 arası % 31,59 ve 1960-1970 arası % 23,77'dir. Vilayetteki erkek nüfusun genelde gurbette oluşu ve nüfus sayımında Rize'de bulunmayışları, oranın 1945'e kadar düşük görünmesinin temel nedenidir. 1945 sonrası orandaki yükselişin nedeni ise bu tarihten sonra artmaya başlayan ve 1950'lerde iyice yaygınlaşan çay tarımıyla birlikte gurbetçiliğin ciddi oranda azalmasıdır. Resmi kayıtlarda nüfusta meydana gelen bu artışın, beraberinde idari yapılanmalarda bir takım değişimlere etki edeceği muhakkaktır. Nüfus artış oranı 1960 yılı sonrasında tekrar düşmeye başlayacaktır. Nüfus oranları için bk. BDİE, *2000 Genel Nüfus Sayımı Rize*, Yayın No: 2593, Ankara 2002, s. 43. Çaycılığın Rize'deki gelişimi için bk. Rahmi Arer, *Rize, Çöker Matbaası*, İstanbul 1969; Ali Rıza Saklı, *Türk Çayının Dünü ve Bugünü*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2008.

neden oluyordu. Bölge halkının talebi üzerine yeni bir düzenlemeye gidildi⁸¹ ve 23 Kasım 1951 tarihli Resmi Gazete yayımlanan kararın ardından adı geçen 8 köy Çayeli merkezine, geriye kalan 12 köy ile Gündoğdu bucağı Rize merkez ilçeye bağlandı.⁸²

Bu dönem yaşanan bir diğer önemli gelişme, 1952'de Güneyce ilçe merkezinin İkizdere'ye taşınmasıdır. Güneyce'nin ilçe olmasının ardından İkizdere bucak halkının baskısı, bucağın köklü bir idari geçmişinin olması, nüfus yoğunluğunun İkizdere'de daha fazla bulunması ve resmi işlemlerden dolayı daha kalabalık bir nüfusun Güneyce'ye gitme zorunluğu gibi nedenlerden ötürü, ilçe merkezinin İkizdere'ye taşınması gündeme geldi. Güneyce halkının tüm engelleme çabalarına rağmen,⁸³ 28 Haziran 1952'de yayımlanan ve aynı gün yürürlüğe giren kanunla ilçe merkezi İkizdere oldu.⁸⁴ Güneyce de İkizdere'ye bağlı bir köye dönüştürüldü.⁸⁵ Güneyce ilçe yapılırken Karadere bucağından alınan Yokuşlu, Çayırılı ve Kayabaşı köyleri, 1953 yılında tekrar Karadere bucağına bağlanacaktır.⁸⁶

Güneyce ilçe merkezinin İkizdere'ye nakli sonrası buradan artan kadro ile 26 Temmuz 1952 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararın ardından Çayeli ilçesine bağlı olmak üzere Büyükköy merkezli yeni bir bucak kuruldu. Böylece Çayeli'ne bağlı bir köy iken, 1951 yılı Kasım'ında Rize merkeze bağlanan Büyükköy, bu sefer bucağa dönüştürülerek tekrar Çayeli sınırlarına dâhil edildi. Bucağa, daha önce Çayeli'ne bağlı olan Armutlu, Altıntaş, Beşikçiler, Derecik, Gürgenli ve Karaağaç köyleri bağlandı.⁸⁷ Bucağın toplam nüfusunun 8.208'i bulması, bahsi

⁸¹ BCA, 30.11.1/237.39.13, 27 Ekim 1951.

⁸² Resmi Gazete, Sayı: 7964, 23 Kasım 1951.

⁸³ İlçenin merkezinin İkizdere'ye taşınacağını yaklaşık bir yıl önceden öğrenen Güneyceliler, bunu engellemek için siyasi partiler nezdinde pek çok girişimde bulunmuşlarsa da olumlu sonuç alamamışlardır. Konuyla ilgili bk. *Haklı Bir Dava Güneyce İlçesi İlçe Olarak Yerinde Kalmalıdır*, Ankara 1952; BCA, 490.01./506.2033.3, 5 Haziran 1951. Güneyceliler arasında, 1950 seçimlerde CHP'ye DP'den daha çok oy çıkması sebebiyle Güneyce'nin cezalandırıldığı şeklinde yaygın bir kanaat vardır. Ancak bakıldığında bahsi geçen seçimde Güneyce'den CHP'nin %35.77, DP'nin ise 64.23 oy aldığı görülür. BCA, 490.01/376.1589.1, 19 Ağustos 1950.

⁸⁴ 19.6.1952 tarih ve 5967 Sayılı Rize İline Tabi Güneyce İlçe Merkezinin Nakledilmesi ve Adının Değiştirilmesi Hakkında Kanun, Resmi Gazete, Sayı: 8144, 28 Haziran 1952; BCA, 030.11.1/232.18.16, 17 Temmuz 1952. Konuyla ilgili Meclis'te geçen konuşmalarla ilgili bk. TBMM TD, D. 9, C. 16, B. 84, 13 Haziran 1952, s. 200-210; *Zümrüt Rize*, 20 Haziran 1952, s. 1.

⁸⁵ Gazete Güneyce'nin köy yapıma kararı yoktur. Sadece köy olduğuna dair ifade geçmektedir. Bk. Resmi Gazete, Sayı: 8697, 3 Mayıs 1954.

⁸⁶ BCA, 030.11.1/236.6.6, 24 Şubat 1953; Resmi Gazete, Sayı: 8359, 14 Mart 1953.

⁸⁷ Resmi Gazete, Sayı: 8168, 26 Temmuz 1952. 5 Nisan 1957'de Karaağaç köyünün *Yıldızeli* kısmının ayrı bir köy dönüşmesiyle bucağın köy sayısı yediye yükselecektir. Resmi Gazete, Sayı: 9683, 16 Ağustos 1957.

geçen köylerin Çayeli'ndenise Büyükköy'e daha yakın olması,⁸⁸ Büyükköy'de bucak için gerekli binaların mevcut bulunması ve iktisaden de bu köyün diğer altı köyün merkezi olacak konumunun varlığı ve Çayeli ilçesinin işlerini hafifletme düşüncesi yeni bucağın kurulma gerekçeleridir.⁸⁹

Yaklaşık bir yıl sonra bir diğer düzenleme Pazar sınırlarında yaşandı. Pazar'a bağlı bir bucak olan Ardeşen, 1 Mart 1953'ten geçerli olmak üzere ilçe yapıldı. Yine aynı tarihte merkezi Yukarıviçe köyü olmak üzere Çamlıca adıyla Ardeşen'e bağlı yeni bir bucak kuruldu.⁹⁰ Ardeşen'e toplam 45 köy bağlandı. Köylerin 19'u Ardeşen merkeze, geri kalan 26 köy ise Çamlıca bucağına aittir. Ardeşen merkeze bağlı köyler, bucak döneminde de Ardeşen'e bağlı iken Çamlıca'ya bağlanan 27 köy Hemşin bucağından alınmıştır.⁹¹

Ardeşen'e bağlı köyler şunlardır: Ağvan, Bakoz, Cibistas, Dutha, Gare, Kuvançari, Mutafi, Okurdüle (Okordüle), Ortaköy (Gareorta), Öce (Oce), Pelergivat, Salinköy, Sifat, Siyat, Şangul, Timisvat, Yanıvat, Zigamisüflâ⁹² ve Zigamiülya.⁹³

Çamlıca'ya bağlanan köyler şunlardır: Abişho, Aşağıviçe, Başhemşin⁹⁴,

⁸⁸ 6 köyün Çayeli merkezine mesafeleri 16-28 km, 1209 nüfuslu Büyükköy'e ise 2-8 km'dir. *BCA*, 030.11.1/232.18.16, 5 Temmuz 1952.

⁸⁹ *BCA*, 030.11.1/232.18.16, 5 Temmuz 1952.

⁹⁰ TBMM, "Yeniden 22 kaza kurulması hakkında kanun lâyhaları ve İçişleri ve Bütçe komisyonları raporları", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c020/tbmm09020055ss0147.pdf>, (erişim tarihi 7 Ocak 2017). 27.2.1953 tarih ve 6068 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 8349, 3 Mart 1953; *BCA*, 030.11.1/237.9.9, 30 Mart 1953.

⁹¹ *BCA*, 030.11.1/237.9.9, 30 Mart 1953; 27.2.1953 tarih ve 6068 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 8349, 3 Mart 1953; *Resmi Gazete*, Sayı: 8379, 7 Nisan 1953; TBMM, "Yeniden 22 kaza kurulması hakkında kanun lâyhaları ve İçişleri ve Bütçe komisyonları raporları", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c020/tbmm09020055ss0147.pdf>, (erişim tarihi 7 Ocak 2017).

⁹² Köyün Noğaceni (Manganez) ve Palivat (Sinan) mahalleleri 21 Haziran 1955'te de bu köyden ayrılarak bağımsız köye dönüşmüşlerdir. *Resmi Gazete*, Sayı: 8655, 11 Mart 1954; *Resmi Gazete*, Sayı: 9034, 21 Haziran 1955.

⁹³ *Resmi Gazete*, Sayı: 8349, 3 Mart 1953; *Resmi Gazete*, Sayı: 8379, 7 Nisan 1953; *BCA*, 030.11.1/237.9.9, 30 Mart 1953. Bu köylerden Cibistas, Kuvançari, Okurdüle ve Siyat köyleri 11 Mart 1954 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmasının ardından belediye sınırlarına dâhil edilerek mahalle oldular.

Bu köylerin günümüzdeki adları (yukarıda sıraya göre) *Seslikaya*, *Yamaçdere*, *Çiftekavak* ve *Kavaklıdere* (iki ayrı mahalle oldu), *Tunca* (belde oldu), *Işıklı* (mahalle oldu), *Elmalık* (mahalle oldu), *Gündoğan*, *Yayla* (mahalle oldu), *Ortaalan*, *Yeni Yol*, *Akkaya*, *Armağan*, *Pirinçlik*, *Baş* (mahalle oldu), *Doğanay*, *Köprüköy*, *Bayırcık*, *Aşağıdurak* ve *Yukarıdurak*'tır. Dahiliye Vekâleti, *Rize Vilâyeti*, s. 8-9.

⁹⁴ Daha önce Mapavri nahiyesine bağlı bir köy olan Başhemşin köyü, nahiyeye merkezine uzak olması, bulunduğu bölgede altı yedi ay kış sürmesi ve bu yüzden resmi işlemlerinin köye daha yakın olan Hemşin bucağı üzerinden görülmesi nedeniyle önce 5 Haziran 1930 tarih ve 3208 sayılı yazıyla Hemşin nahiyesine bağlanmıştı. Günümüzde *Ortaklar* adıyla hâlâ Çamlıhemşin'e bağlı bir köydür. *BCA*, 030.11.1/55.15.8, 7 Haziran 1930; *Resmi Gazete*, Sayı: 8379, 7 Nisan 1953; BDE, 23 Ekim 1960 *Genel Nüfus Sayımı*, Yayın No: 444, Ankara 1963, s. 463; <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/Mul-kildariBolumleri.aspx>, (10.12.2017).

Canotdobra, Çat, Çinçiva (Cinciva), Elevit, Guvant, Hemşinaşağı, Hemşinorta, Holco, Kaleibala, Kismenmalıvar, Kolona, Kömile (Komilo), Kuşiva (Guşiva), Livikçakıslı, Makalisgirit, Makravis (Makrevis), Meydan, Mikronkavak (Mikrunkavak), Mollaveys (Mollaveyis), Sano, Sirt, Tolikçet (Tolikcet) ve Varoş.⁹⁵

Çamlıca bucağının adı, kuruluşundan kısa süre sonra Ankara Hemşin Kültür Derneği tarafından Çamlıhemşin olarak değiştirilmesi talep edilecektir. Bucak halkının genelinin de desteklediği bu talebin İçişleri Bakanlığı'nca uygun görülmesinin ardından 6 Aralık 1955 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararın ardından bucağın adı Çamlıhemşin olarak değiştirilmiştir.⁹⁶

Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi Çoruh'un ilçesi olan Fındıklı'nın Rize'ye bağlanması kararıdır. Fındıklı, Viçe adıyla Çoruh vilayetinin Hopa ilçesine bağlı bir bucak iken 1947 yılında alınan bir kararla, 1 Ocak 1948'den geçerli olmak üzere ilçe yapılmıştır.⁹⁷ İlçenin merkezi eski adı *Gavre* olan Fındıklı seçilmişti ve ilçe *Fındıklı* adını almıştı.⁹⁸ 1952 yılında ilçe halkı, Çoruh'tan ayrılarak Rize'ye bağlanma hususunda talepte bulunmuştur. Konuyla ilgili Rize Vilayet İdare Kurulu hazırladığı raporda Fındıklı'nın Rize'ye bağlanmasının yerinde olacağını belirtirken, Çoruh Vilayet İdare Kurulu ise bunu gerektirecek ciddi bir sorun olmadığını, Fındıklı'nın Rize'ye bağlanması durumunda Çoruh'un iktisadi açıdan ciddi anlamda aleyhine bir durum gelişeceğini beyan etmiştir. Bakanlık yaptığı inceleme sonrasında, Fındıklı'nın Çoruh'a 135 km, Rize'ye ise 56 km mesafede bulunduğu ve ilçe halkının iktisadi ve sosyal münasebetlerinin daha çok Rize'yle olduğu sonuçlarına varmıştır. Ayrıca halk ürettiği fındığı Trabzon'da sattıktan sonra dönüşte resmi işlemleri Rize'den daha rahat görebilirdi. Ticari ve adli faaliyetlerin

⁹⁵ *Resmi Gazete*, Sayı: 8349, 3 Mart 1953; *Resmi Gazete*, Sayı: 8379, 7 Nisan 1953; *BCA*, 030.11.1/237.9.9, 30 Mart 1953. Bu köylerin 1957-1959 dönemi adları değiştirildikten sonra aldıkları yeni adları (yukarıdaki sıraya göre); *Köprübaşı*, *Aşağıçamlıca (mahalle oldu)*, *Ortaklar*, *Aşağı Şimşirli*, *Çat*, *Şenyuva*, *Yaylaköy*, *Çayırdüzü*, *Sıraköy*, *Ortayayla*, *Kaplıca*, *Hisarcık (günümüzde Kale)*, *Yukarışimşirli*, *Zilkale*, *Murat*, *Yolkıy*, *Güroluk*, *Dikkaya*, *Konaklar (mahalle oldu)*, *Meydan*, *Kavak (mahalle oldu)*, *Ülkü*, *Topluca*, *Sirt (mahalle oldu)*, *Duygulu ve Yazlık*'tır. Dahiliye Vekâleti, *Rize Vilâyeti*, s. 9-10; Osman Coşkun, *Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı*, Çatı Kitapları, İstanbul 2013, s. 201, 212, 267.

⁹⁶ *Resmi Gazete*, Sayı: 9173, 6 Aralık 1955. Vilayet İdare Kurulu'nun 08.09.1953 gün ve 258 sayılı, Umumi Meclisi'nin 28.12.1953 gün ve 13 sayılı kararı, *BCA*, 030.11.1/254.37.20, 26 Ekim 1955.

⁹⁷ *TBMM TD*, D. 8, C. 6, B. 71, 11 Haziran 1947, s. 119; 11.06.1947 tarih ve 5071 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 6635, 18 Haziran 1947. İlçe olduğunda Fındıklı'ya bağlı olan köylerle ilgili bk. *BCA*, 030.11.1.195.31.20, 9 Aralık 1947.

⁹⁸ 5071 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 6785, 20 Aralık 1947; *BCA*, 030.11.1.195.31.20, 9 Aralık 1947.

Çoruh'la görülmesi ilçe halkını ciddi anlamda yormaktaydı. Halkın genel eğilimi de Rize'yle birleşme yönündeydi.⁹⁹ Nihayetinde Bakanlık, talebi yerinde buldu ve 4 Aralık 1953'te Resmi Gazete'de kararın yayımlanmasıyla birlikte Fındıklı, Rize'ye bağlandı.¹⁰⁰ Böylece vilayetin yüzölçümü 3.849 km²'ye ulaştı.¹⁰¹

Fındıklı 17 köyden oluşmaktaydı. Bu köyler şunlardır: Peynirciler¹⁰², Aksu,¹⁰³ Arılı, Çağlayan, Çınarlı, Derbent, Gürsu, Hara, Ihlamurlu, Kıyıcı (Kıyıcık), Meyvalı, Paçva (Baçva)¹⁰⁴, Sulak, Sümle (Sumla)¹⁰⁵, Tatlısu, Yaylacılar ve Yeniköy.¹⁰⁶

İkizdere'ye bağlı Güneyce köyü 15 Haziran 1955 tarihinde bucak yapıldı. Bucağın merkezi Köprübaşı Mahallesi seçildi. Bucağa Cevizlik ile Şimşirli köyleri bağlandı.¹⁰⁷ 4 Ağustos 1955'te Karadere¹⁰⁸, 27 Haziran 1956'da Güneysu¹⁰⁹ ve 29 Temmuz 1957'de Hemşin¹¹⁰ Resmi Gazete'de yayımlanan kararların ardından tam teşkilatlı bucağa çevrildi.

1953 yılında bucak yapılan Çamlıhemşin'in idari durumunda 1957'de tekrar değişikliğe gidildi. Bu tarihte Ardeşen bir bucak, beş kasaba, 45 köy ve 30.000'i aşkın nüfustan oluşuyordu. Rize'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Ardeşen de dağlık ve çok engebeli bir arazi yapısına sahipti. Uzak köylerden ilçe merkezine ulaşım zorlukla sağlanmaktaydı. Çamlıhemşin bucağına bağlı köyler Ardeşen merkezine 18-70 km mesafede iken, Çamlıhemşin'e 1-25 km mesafede idi. Tüm bu sebepler ve Çamlıhemşin merkezini iktisaden kuvvetlendirme arzusu nedeniyle bucağın ilçe yapılmasına karar verildi. 1957 yılında 78 yeni ilçenin kurulmasına dair çıkan kanunla birlikte 1 Nisan 1960 tarihinden geçerli olmak üzere Çamlıhemşin ilçe statüsüne kavuştu. Ayrıca bucakta üç katlı bir hükümet binasının mevcut olması ve ilçe olduğu takdirde memur ailelerinin ikametleri için gerekli binaların varlığı kararı etkileyen diğer faktörlerdir.¹¹¹

⁹⁹ TBMM TD, D. 9, C. 25, B. 10, 27 Kasım 1953, s. 457-459.

¹⁰⁰ 27.11.1953 tarih ve 6190 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 8574, 4 Aralık 1953.

¹⁰¹ BİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 412, Ankara 1961, s. XXXVI.

¹⁰² Eski adı Çukulit olan köyün günümüzdeki adı *Aslandere*'dir.

¹⁰³ 1950'de aynı adla mahalle olacaktır. *Resmi Gazete*, Sayı: 7433, 15 Şubat 1950.

¹⁰⁴ Günümüzdeki adı Yenimahalle'dir.

¹⁰⁵ Günümüzdeki adı Sümer köydür.

¹⁰⁶ TBMM TD, C. 25, D. 9, B. 10, 27 Kasım 1953, s. 457; BCA, 030.11.1.195.31.20, 9 Aralık 1947.

¹⁰⁷ *Resmi Gazete*, Sayı: 9029, 15 Haziran 1955.

¹⁰⁸ 5251 Sayılı Karar, *Resim Gazete*, Sayı: 9069, 4 Ağustos 1955

¹⁰⁹ 7387 Sayılı Karar, *Resmi Gazete*, Sayı: 9343, 27 Haziran 1956

¹¹⁰ 9174 Sayılı Karar, *Resmi Gazete*, Sayı: 9667, 29 Temmuz 1957

¹¹¹ TBMM ZC, D. 10, C. 20, B. 83, 19 Haziran 1957, s.41-42.

İlçe yapılan Çamlıhemşin'in merkez kasabası yine Çamlıca olarak belirlendi. Nahiye olduğu dönemki köylerinden Aşağıçamlıca (Aşağıviçe), Konaklar (Makravis), Kavak (Mikronkavak) ve Sirt köyleri ilçenin mahalleleri oldu. Duygulu (Tolıkçet) köyü Ardeşen'e bağlandı. 1957'de kurulan Şenköy'le¹¹² birlikte ilçe olduğunda köy sayısı 22 idi.¹¹³

1957 yılında Rize merkez ilçesi, 5 bucak, 3 kasaba ve 107 köyden oluşuyordu. Merkeze bağlı Karadere bucağı bir kasaba ve 13 köye sahipti. Merkez ilçeye mesafesi 25 kilometre olan bu bucak, bütün köyelerine yollarla bağlıydı. Rize-Erzurum yolu, bucak merkezi olan Medrese kasabasından geçmekteydi. Bucakta kan gütme davaları yıllardan beri süre gelmekte olduğu için vilayetin asayiş bakımından en mühim bölgelerinden birisini teşkil ediyordu. Merkez ilçede görülen adli işler bilhassa katil failleri Karadere'ye aitti. Gerek resmi işlemlerin hızlanması gerekse bahsedilen asayiş durumlarının sağlanması açısından Karadere bucağının ilçeye çevrilmesinin faydalı olacağı düşünülmekteydi. Ayrıca bucakta hükümet konağı mevcuttu. Memurlar için evler de yapılmaktaydı.¹¹⁴ Neticede halka idarede kolaylık sağlamak, bölgenin idari, iktisadi ve asayiş durumlarını daha yakından kontrol ve takviye etmek ve Rize merkez ilçenin yükünü hafifletmek amacıyla 1957 yılında alınan kararla 1 Nisan 1959'dan geçerli olmak üzere bucağın, *Kalkandere* adıyla ilçe yapılmasına karar verildi. Merkezi Medrese kasabası olan ilçe, Çağlayan, Çayırılı, Dilsizdağı, Dülgerli, Fındıklı, Geçitli, Hüseyinhocaköy,¹¹⁵ İnciköy, Kayabaşı, Ormanlı, Yolbaşı, Yokuşlu ve Yumurtatepek köylerinden oluştu.¹¹⁶

1960 yılı itibarıyla Rize'deki idari durum şu şekildedir:¹¹⁷

¹¹² 11 Nisan 1957 tarihinden geçerli olmak üzere Kolona köyüne bağlı Amokta Mahallesi, Şenköy adıyla Çamlıhemşin'e bağlı bağımsız bir köy haline getirilmiştir. *Resmi Gazete*, Sayı: 9683, 16 Ağustos 1957.

¹¹³ 19.6.1957 tarih ve 7033 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 9644, 27 Haziran 1957. Konuya dair bilgi veren Zabıt Ceridesinde köy sayısı -sehven olsa gerek- 21 olarak yazılmıştır. Belirtilmeyen köy Şenköy'dür. Bk. *TBMM ZC*, D. 10, C. 20, B. 83, 19 Haziran 1957, s. 58; BDİE, *1960 Genel Nüfus Sayımı*, s. 463.

¹¹⁴ *TBMM ZC*, D. 10, C. 20, B. 83, 19 Haziran 1957, s. 32-33.

¹¹⁵ Köy, 1960 yılında İncirli adını almış, ancak köy halkının bu değişikliğe itiraz etmesi sonrasında 1963 yılında tekrar *Hüseyinhoca* adına dönmüştür. Dahiliye Vekâleti, *Rize Vilâyeti*, s. 8; *İshak Güven Güvelioğlu, Hüseyin Efendi ve Karadere/Rize Medresesi*, REVAK, Rize Kitapları 13, İstanbul 2016, s.60; *İshak Güven Güvelioğlu, Bir Köy Monografisi Rize-Kalkandere Hüseyinhoca Köyü*, İstanbul 2007, s. 17.

¹¹⁶ 19.6.1957 tarih ve 7033 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 9644, 27 Haziran 1957; *TBMM ZC*, D. 10, C. 20, B. 83, 19 Haziran 1957, s.48.

¹¹⁷ BDİE, *1960 Genel Nüfus Sayımı*, s. 462-466.

Tablo 3. 1960 Yılı Rize Vilayeti İdari Taksimatı

İlçeler	Bucaklar	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısı	İlçeler	Bucaklar	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısı
Rize (Merkez İlçe)	Merkez	44	99	Ardeşen	Merkez	21	21
	Derepazarı	15		Çamlıhemşin	Merkez	22	22
	Gündoğdu	16		Fındıklı	Merkez	17	17
	Güneysu	16		Kalkandere	Merkez	13	13
	İyidere	8		İkizdere	Merkez	24	26
Çayeli	Merkez	19	34	İkizdere	Güneyce	2	
	Büyükköy	7		Pazar	Merkez	43	50
	Kaptanpaşa	8			Hemşin	7	

Tabloda da görüldüğü gibi 1960 yılında Rize (merkez ilçe hariç) 7 ilçe, 8 bucak ve 282 köyden oluşmaktadır.

Vilayetteki köy sayısına dikkat edildiğinde yıllar arasında sürekli azalış arttığı görülmektedir. Bu durum daha çok köylerin belediye sınırlarına dâhil edilmesiyle mahalle statüsü kazanmasından ya da köyün bölünerek yeni bir köy daha ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle vilayetteki belediye teşkilatlarının çoğalması nedeniyle mahalleye dönen köy sayıları artmıştır. 1953'te Pazar'a bağlı Hoşneşin ve Nogadiha köyleri ile 1954'te İkizdere'nin Kirazlı köyünün belediye sınırları içerisine alınarak mahalleye dönüştürülmeleri,¹¹⁸ 1956 yılında Çayeli'nin Demirhisar köyüne bağlı Pirinçlik, Yeniköy ve Voyna mahallelerinin birleşerek *Yenihisar* adıyla yeni bir köy olmaları¹¹⁹ belirtilen durumlara örnek olarak verilebilir.

3. 1960'DAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEM

1960'tan 1975'e kadarki geçen süreçte vilayetin köy sayısında artışın meydana geldiği görülmektedir. 1960'da 278 olan köy sayısı 1970'te 293'e¹²⁰ ve

¹¹⁸ Resmi Gazete, Sayı: 8311, 17 Ocak 1953; Resmi Gazete, Sayı: 8859, 22 Kasım 1954; BCA, 030.11.1/248.36.2, 16 Temmuz 1954; BCA, 030.11.1/235.37.17, 27 Aralık 1952.

¹¹⁹ Resmi Gazete, Sayı: 9348, 3 Temmuz 1956.

¹²⁰ BDİE, Genel Nüfus Sayımı 25.10.1970 Rize İli, Yayın No: 690, DİE Matbaası, Ankara 1973, s. 5.

1975'te 311'e¹²¹ ulaştı. Uzun bir süre köy sayısında değişiklik olmadı.¹²² 1987'de ise vilayete yeni bir ilçe eklendi. 1941 yılında Rize merkeze bağlı bir bucak olarak kurulan Güneysu'nun hızla gelişmekte olan ekonomisi ve ticaret merkezi oluşu nedeniyle kamu hizmetlerinde sürat ve verimliliğin sağlanması açısından ilçe teşkilatına dönüştürülmesine karar verildi.¹²³ 4 Temmuz 1987'de Resmi Gazete'de yayımlanan kararla Güneysu ilçesi kuruldu. İlçeye Adacami, Ballıdere, Dumankaya, Güneli, Gürgen, İslâhiye, Kibledağı, Kiremit, Ortaköy, Selâmet, Tepebaşı, Yenicami, Yenidoğan, Yeniköy, Yeşilköy, Yeşilyurt ve Yüksekköy olmak üzere 17 köy bağlandı.¹²⁴

Rize merkeze bağlı İyidere ve Derepaşarı bucakları 20 Mayıs 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararla ilçe yapıldılar. İyidere'ye Büyükciftlikköyü,¹²⁵ Çiftlikköy, Denizgören, Kalecik, Köşklü, Taşhane ve Yaylacılar olmak üzere 7 köy bağlandı. Derepaşarı'na ise; Bahattinpaşa, Bürücek, Çakmakçılar, Çeşmeköy, Çukurlu, Esentepe,¹²⁶ Kirazdağı, Maltepe, Sandıktaş, Uzunkaya ve Yanıktaş olmak üzere toplam 11 köy bağlandı.¹²⁷

Aynı kararla Ardeşen'e bağlı Hemşin bucağı da ilçe yapıldı.¹²⁸ Merkezi Ortaköy bucağı olan Hemşin'e Akbucak, Akyamaç, Başköy, Bilenköy, Çamlıtepe, Hilâl, Kantarlı, Leventköy, Nurluca, Şentepe, Uğrak ve Yaltkaya köyleri bağlandı.¹²⁹ 1990'da yaşanan bu gelişmelerin ardından Rize (merkez ilçe hariç) 11 ilçe, 4 bucak ve 320 köyden oluşan bir vilayet oldu.¹³⁰ 2000 yılında köy sayısı 355'e çıktı.¹³¹

¹²¹ BDİE, *Genel Nüfus Sayımı 26.10.1975 İli: Rize*, Yayın No: 843, DİE Matbaası, Ankara 1979, s. 5.

¹²² 1985'te de köy sayısının 311 olduğu görülmektedir. BDİE, *Genel Nüfus Sayımı 20.10.1985 İli: Rize*, Yayın No: 1237, DİE Matbaası, Ankara 1989, s.5-7.

¹²³ TBMM, "64 İlçe Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c043/tbmm17043119ss0585.pdf>, (erişim tarihi 20 Ocak 2017).

¹²⁴ 19.06.1987 tarih ve 3392 Sayılı Kanun, *Resmi Gazete*, Sayı: 19507, 4 Temmuz 1987.

¹²⁵ 11 Nisan 1957 tarihinden geçerli olmak üzere Çiftlik köyünün ikiye bölünmesiyle oluşmuştur. *Resmi Gazete*, Sayı: 9683, 16 Ağustos 1957.

¹²⁶ Daha önce Kirazdağı köyüne Büyükcami Mahallesi adıyla bağlı iken 28 Temmuz 1958'de Esentepe adıyla köy yapılmıştır. *Resmi Gazete*, (12 Eylül 1958), sayı: 10005.

¹²⁷ TBMM, "26 İlçe Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c045/tbmm18045111ss0275ek01.pdf>, (erişim tarihi 23 Ocak 2017); *Resmi Gazete*, Sayı: 20523, 20 Mayıs 1990, s. 57; İshak Güven Güvelioğlu, *İyidere Tarihi, İyidere Kaymakamlığı Kültür Yayınları*, İstanbul 2012, s. 130.

¹²⁸ Hemşin, geçmiş yıllarda da kaza statüsünde bulunmuştur. Lazistan Sancağı'nın kazalarından biri olmuştur. *Rize 1967 İl Yılığ*, s. 61

¹²⁹ *Resmi Gazete*, Sayı: 20523, 20 Mayıs 1990, s.57-58. Konuyla ilgili TBMM kararında Hemşin'e bağlı köyler arasında Akbucak, Başköy, Şentepe ve Uğrak köyleri gösterilmişse de bu köyler Pazar'a bağlıdır. Bk. TBMM, "26 İlçe Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c045/tbmm18045111ss0275ek01.pdf>, (erişim tarihi 23 Ocak 2017).

¹³⁰ BDİE, *1990 Genel Nüfus Sayımı İli: Rize*, Yayın No: 1556, DİE Matbaası, Ankara 1993, s. 24-29.

¹³¹ BDİE, *2000 Genel Nüfus Sayımı Rize*, s. 64-68.

6 Aralık 2012 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan, 2011 yılı nüfus sayımında nüfusu 2.000’in altına düşen bölgelerdeki belediye teşkilatlarının ilk mahalli idareler genel seçiminden geçerli olmak üzere kaldırılması kararının ardından Güneyce Belediyesi kaldırıldı ve bucak tekrar köy statüsüne düşürüldü.¹³² 2014 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla tüm bucakların kaldırılmasıyla¹³³ vilayetteki diğer bucaklar da lağvedilmiş oldu.

2017 yılsonu itibariyle vilayetin idari durumu şu şekildedir:¹³⁴

Tablo 4. 2017 Yılı Rize Vilayeti İdari Taksimatı

İlçeler	Köy Sayısı	İlçeler	Köy Sayısı
Rize (Merkez İlçe)	60	Güneysu	22
Ardeşen	42	Hemşin	8
Çamlıhemşin	24	İyidere	7
Çayeli	54	İkizdere	29
Derepazarı	11	Kalkandere	22
Fındıklı	22	Pazar	50

Tabloda da görüldüğü gibi günümüzde Rize (merkez ilçe dışında) 11 ilçe ve 351 köyden oluşmaktadır. Bunun dışında vilayette 6 belde ve toplam 203 mahalle bulunmaktadır. Beldelerden Kendirli, Muradiye ve Salarha Merkez ilçeye, Tunca beldesi Ardeşen’e, Büyükköy ve Madenli beldeleri Çayeli’ne bağlıdır. Mahallelerin dağılımı ise şu şekildedir: Merkez 66,¹³⁵ Ardeşen 29,¹³⁶ Çamlıhemşin 10, Çayeli 35,¹³⁷ Derepazarı 7, Fındıklı 8, Güneysu 7, Hemşin 4, İkizdere 7, İyidere

¹³² Resmi Gazete, Sayı: 28489, 6 Aralık 2012.

¹³³ 11 Eylül 2014’te yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu’nun 5747 Sayılı Kanun’un ikinci maddesinin dokuzuncu fıkrasında yapılan değişiklikle bucaklar kaldırıldı ve bucaklara bağlı belde ile köyler bucağın bağlı olduğu idari birime bağlandı. Resmi Gazete, Sayı: 29116 (Mükerrer), 11 Eylül 2014.

¹³⁴ İçişleri Bakanlığı, www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx, (erişim tarihi 10 Ekim 2017); Rize Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı, (10 Ekim 2017); Rize İl Özel İdaresi, (11 Ekim 2017).

¹³⁵ Bu mahallelerin 5’i Kendirli, 6’sı Muradiye ve 9’u Salarha beldelerine bağlıdır. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx>, (erişim tarihi 10 Ekim 2017); Rize Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı, (10 Ekim 2017).

¹³⁶ Bu mahallelerin 7’si Tunca beldesine bağlıdır. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx>, (erişim tarihi 10 Ekim 2017); Rize Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı, (10 Ekim 2017).

¹³⁷ Bu mahallelerin 10’u Madenli ve 8’i Büyükköy beldelerine bağlıdır. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx>, (erişim tarihi 10 Ekim 2017); Rize Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı, (10 Ekim 2017).

8, Kalkandere 12 ve Pazar 10.¹³⁸

SONUÇ

1461'de Osmanlı yönetimine girdikten sonra Trabzon Vilayeti'nin Merkez sancağına bağlı bir kaza olan Rize, 1878'de sancak merkezi; 1924'te mutasarrıflıkların vilayete dönüştürülmesi çalışmalarının ardından da vilayet olmuştur. Vilayet olduğunda (Merkez ilçe dışında) Hopa ve Pazar olmak üzere iki ilçesi bulunmaktadır. Vilayetin 4.590 km² olan yüzölçümü, Çoruh vilayetine dönüştüğü 1933 yılında 8.830 km² ile en geniş sınırlarına ulaşmıştır.

Vilayetin dağlık bir arazide oluşu, ulaşım imkânlarının gelişmemiş olması ve nüfusun % 80'inden fazlasının yaşadığı köylerin pek çoğunun da bucak, kaza ve vilayet merkezlerine uzak oluşları halkın -özellikle- resmi işlemlerini yürütmede pek çok sıkıntıyla karşılaşmasına neden olmuştur. Bu sorunu aşmak için hükümetten bucak ve kaza merkezlerinin artırılması talep edilmişse de genelde bütçe darlığı nedeniyle uzun yıllar bu talepler ertelenmiştir. Bu merkezlerin artırılması beklenirken Hükümet, tasarruf yapılması düşüncesiyle Artvin ile Rize vilayetini birleştirmiş ve vilayet merkezini Rize seçmiştir. Bu durum Artvin bölge halkının il merkezi olan Rize'ye gitmek için çok daha büyük bir sıkıntıyla karşılaşmasına neden olmuştur. Her iki vilayetin ayrıldığı 1936'da Hopa'nın Çoruh'a bırakılması Rize'nin gelirlerinde ciddi bir düşüşü beraberinde getirmiş, bu da şehirdeki eğitim, sağlık ve altyapı yatırımlarının zayıflamasına sebep olmuştur. Bu nedenle Of'un Rize'ye bağlanması uygun görülürse de sonrasında karar uygulanmamıştır. Vilayette yeni bucak ve kaza merkezlerinin kurulumu 1940'lardan sonra başlamıştır. Çok partili sisteme geçildiği 1945'lerden sonra iyice artan bu çalışmalar DP döneminde yoğunluk kazanmıştır.

Yeni ilçe ve bucakların oluşması, buralara bağlı köylerin de idari yapısında birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Kimi köyler oluşan yeni ilçe ve bucak merkezlerine bağlanarak mahalleye dönüştürülmüştür. Kimi köylerin de daha çok uzaklık-yakınlık nedenleri ile bağlı olduğu bucaklar ve ilçeler değiştirilmiştir. Bazı köyler bölünerek ya iki ayrı köy olmuş ya da köyün bir kısmı mahalleye dönüştürülerek bucak merkezine bağlanmıştır. 1945'lerden sonra yaygınlaşan çay tarımıyla göçün ve gurbetçiliğin ciddi anlamda önüne geçilmesinin ortaya

¹³⁸ İçişleri Bakanlığı, www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx, (erişim tarihi 10 Ekim 2017); Rize Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı, (10 Ekim 2017).

çıkardığı nüfus yoğunluğunun, köy sayılarının artışında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu idari değişimler nedeniyle vilayetin köy ve mahalle sayısı sürekli değişim göstermiştir. 1953'te Fındıklı'nın Rize sınırlarına dâhil edilmesiyle vilayet bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. Günümüzde Rize; (merkez ilçe dışında) 11 ilçe, 6 belde, 351 köy ve 203 mahalleden oluşmaktadır. Yüzölçümü 3.920 km²'dir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

2. Diğer Arşiv Kaynakları

Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD) (1935). 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı Çoruh Vilayeti, C. 15, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul.

BİGD (t.y.). 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM) (t.y.). 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı.

BİGM (1961). 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 412, Ankara.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM) (1928). Ehsabi Yıllığı, Yayın No: 4, C. 1, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.

BİUM (1954). 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, Yayın No: 359, Ankara.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (BDİE) (1963). 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 444, Ankara.

BDİE (1973). Genel Nüfus Sayımı 25.10.1970 Rize İli, Yayın No: 690, DİE Matbaası, Ankara.

BDİE (1979). Genel Nüfus Sayımı 26.10.1975 İli: Rize, Yayın No: 843, DİE Matbaası, Ankara.

BDİE (1983). 12.10.1980 Genel Nüfus Sayımı Rize, Yayın No: 990-28, DİE Matbaası, Ankara.

BDİE (1989). Genel Nüfus Sayımı 20.10.1985, DİE Matbaası, Yayın No: 1237, Ankara.

BDİE (1993). 1990 Genel Nüfus Sayımı İli: Rize, Yayın No: 1556, DİE Matbaası, Ankara.

BDİE (2002). 2000 Genel Nüfus Sayımı Rize, Yayın No: 2593, Ankara.

Dahiliye Vekâleti (1928). “Tamimler”, İdare, 1 (7), Teşrini evvel, 10.

Dahiliye Vekâleti (1959). Rize Vilâyeti, Sayı: 2, Harita Umum Müdürlüğü Basımevi.

Devlet Salnamesi 1926-1927 (t.y.).

Devlet Salnamesi 1927-1928 (t.y.).

Devlet Yıllığı 1928-1929 (1929). İstanbul.

TBMM Tutanak Dergisi (TD) (1945). Dönem 7, C. 18, Birleşim 78.

TBMM TD (1947). D. 8, C. 6, B. 71.

TBMM TD (1952). D. 9, C.16, B. 84.

TBMM TD (1953). D. 9, C. 25, B. 10.

TBMM Zabıt Ceridesi (ZC) (R.1339). D. 1, C. 27, B. 181.

TBMM ZC (1957). D. 10, C. 20, B. 83.

Trabzon Vilayet Salnamesi (H. 1287). C. 2, Trabzon Vilayet Matbaası, Trabzon.

Trabzon Vilayet Salnamesi (H. 1296). C. 11, Trabzon Vilayet Matbaası, Trabzon.

Trabzon Vilayet Salnamesi (H. 1305). C. 13, Trabzon Vilayet Matbaası, Trabzon.

3. Gazeteler

Cumhuriyet

Çoruh

İstikbal

Resmi Gazete

Rize

Zümrüt Rize

4. Kurumlar

Rize İl Özel İdaresi

Rize Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı

5. Kitap, Tez ve Makaleler

1967 Rize İl Yıllığı (1968). Önder Matbaa, Ankara.

1973 Rize İl Yıllığı (t.y.). Tisa Matbaası.

Ak, O. N. (2008). Rize'nin Yönetim Tarihi, No: 3, Çınar Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Rize.

Arer, R. (1969). Rize, Çoker Matbaası, İstanbul.

Bulut, E. Ç. (2013). Doğu Karadeniz Bölgesinin İdari Tarihi (1923-1950), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CHP 1936 İl Kongreleri (1937).

CHP Büyük Kurultayına Sunulan Vilâyet Kongreleri Dilekleri Hulasası (1939). Ankara.

CHP 1940 Kongre Dilekleri (t.y.). CHP Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara.

Coşkun, O. (2013). Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı, Çatı Kitapları, İstanbul.

Demirel, M. (2009). "Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, (40), 317-340.

Gök, N. (2008). "Artvin Livası'nın Anavatan'a Katılışı Sırasındaki Durumuna İlişkin Belgeler" Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi (41), 89-104.

Güvelioğlu, İ. G. (2002). İyidere Tarihi, İyidere Kaymakamlığı Kültür Yayınları, İstanbul.

Güvelioğlu, İ. G. (2007), Bir Köy Monografisi Rize-Kalkandere Hüseyinhoca Köyü, İstanbul.

Güvelioğlu, İ. G. (2016). Hüseyin Efendi ve Karadere/Rize Medresesi, REVAK, Rize Kitapları 13, İstanbul.

Haklı Bir Dava Güneyce İlçesi İlçe Olarak Yerinde Kalmalıdır (1952). Ankara.

İspir, İ. (1969). Rize İli Yakın Çevre İncelemeleri, No:2, Türkiyem Yayınları, Ankara.

Karlıkl, Y. (2000). “1945 Anayasası ve Türk Hukuk Diline Katkısı”, İdare Hukuku ve İlimler Dergisi, 13 (1), 216-221.

Küçükkuşurlu, M. (2009). “Türkiye’de Livaların Vilâyete Dönüştürülmesi”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (10), 23-50.

Özdiş, H. (2005). “Vadide İktidar Oyunları: Of’ta Hakimiyet Mücadelesi”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 6 (6), 59-79.

Özgül Yayınları Kurulu (t.y.). İlimiz Rize, Özgül Yayınları, Isparta.

“Rize”, Yurt Ansiklopedisi (1982-1983), C.9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, s. 6340-6437.

Saklı, A. R. (2008). Türk Çayının Dünü ve Bugünü, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Sezen, T. (2006). Osmanlı Yer Adları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın Nu: 21, Ankara.

Taşpınar, A. (2004). Rize Tarihi, Rize Ticaret Borsası, Rize.

Taymas, A. (1950). Yeşil Rize ve İli, Doğu Matbaası, Ankara.

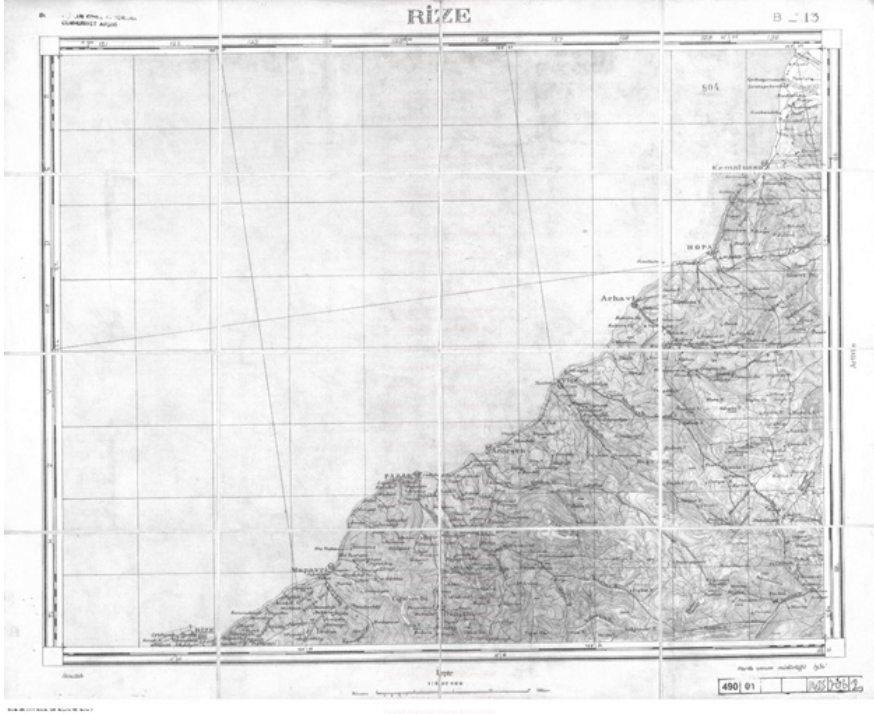
6. Elektronik Kaynaklar

TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr>

İçişleri Bakanlığı, www.e-icisleri.gov.tr

EKLER

Ek 1. 1930 dönemi Rize'nin bir bölümünü gösterir harita.¹³⁹

¹³⁹ BCA, 490.01/ 1425.706.2, 1930.

